

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.37>

POJĘCIE ADMINISTRACYJNOPRAWNEGO ZAPEWNIENIA DOSTĘPU OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W UKRAINIE

Oleksandr Kuvila

*aspirant Katedry Prawa Konstytucyjnego, Administracyjnego i Finansowego Chmielnickiego Uniwersytetu
Zarządzania i Prawa imienia Leonida Yuzkova (Czerniowce, Ukraina)*

ORCID ID: 0009-0006-5987-2518

al.kuvila@gmail.com

Adnotacja. Autor w artykule podjął próbę sformułowania definicji pojęcia „administracyjnoprawne zapewnienie dostępu osób niepełnosprawnych do wymiaru sprawiedliwości”. W tym celu określono treść pojęcia „osoba niepełnosprawna” oraz wyróżniono cechy czterech rodzajów zaburzeń powodujących niepełnosprawność osoby; przeanalizowano szereg definicji kategorii stycznych do badanego pojęcia; podkreślono kluczowe cechy badanej kategorii. Odpowiednie wnioski poparte są przytoczonymi opiniami naukowców na temat treści zabezpieczenia prawnego i kategorii pochodnych, a także praktycznych aspektów związanych z warunkami dostępności wymiaru sprawiedliwości dla odpowiedniej kategorii ludności. Koncentruje się na kluczowej roli w odpowiednim procesie państwa w osobie organów władzy. Na zakończenie przytoczono autorską definicję administracyjnoprawnego zapewnienia dostępu osób niepełnosprawnych do wymiaru sprawiedliwości, w którym akcentowane jest jego ukierunkowanie na uporządkowanie odpowiednich stosunków prawnych w celu zapewnienia, obrony i ochrony praw osób niepełnosprawnych.

Słowa kluczowe: osoba niepełnosprawna, wymiar sprawiedliwości, dostępność, bariera, środek prawny, zapewnienie administracyjnoprawne, regulacja administracyjnoprawna.

THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT ACCESS OF PERSONS WITH DISABILITIES TO JUSTICE IN UKRAINE

Oleksandr Kuvila

*Postgraduate Student at the Department of Constitutional, Administrative and Financial Law of the Leonid
Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law (Chernivtsi, Ukraine)*

ORCID ID: 0009-0006-5987-2518

al.kuvila@gmail.com

Abstract. In the article, the author made an attempt to formulate a definition of the concept of «administrative and legal provision of access to justice for persons with disabilities». For this purpose, the content of the concept of «person with a disability» is specified and the features of four types of violations that cause a person's disability are highlighted; a number of definitions of categories related to the studied concept were analyzed; the key characteristics of the studied category are highlighted. The corresponding conclusions are supported by giving the opinions of scientists regarding the content of legal provision and derived categories, as well as practical aspects related to the conditions of access to the sphere of justice for the relevant category of the population. Emphasis is placed on the key role of the state in the person of the authorities in the relevant process. Finally, the author's definition of administrative and legal provision of access to justice for persons with disabilities is given, which emphasizes its focus on streamlining relevant legal relations in order to ensure, protect and protect the rights of persons with disabilities.

Key words: person with a disability, justice, accessibility, barrier, legal remedy, administrative and legal provision, administrative and legal regulation.

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Олександр Кувіла

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова (Чернівці, Україна)*

ORCID ID: 0009-0006-5987-2518

al.kuvila@gmail.com

Анотація. Автором у статті зроблено спробу сформулювати дефініцію поняття «адміністративно-правове забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя». З цієї метою зазначено про зміст поняття «особа з інвалідністю» та виокремлено особливості чотирьох видів порушень, які спричиняють інвалідність у людини; проаналізовано низку визначень категорій, дотичних до досліджуваного поняття; виокремлено ключові ознаки досліджуваної категорії. Відповідні висновки підкріплені наведенням думок науковців стосовно змісту правового

забезпечення і похідних категорій, а також практичних аспектів, пов'язаних з умовами доступності сфери правосуддя для відповідної категорії населення. Акцентовано на ключовій ролі у відповідному процесі держави в особі владних органів. Насамкінець наведено авторську дефініцію адміністративно-правового забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя, в якій акцентовано на його спрямованості на упорядкування відповідних правовідносин з метою забезпечення, охорони та захисту прав людей з інвалідністю.

Ключові слова: особа з інвалідністю, правосуддя, доступність, бар'єр, правовий засіб, адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правове регулювання.

Вступ. Доступ осіб з інвалідністю до правосуддя вкрай значимий, особливо з огляду на непоодинокі випадки порушення прав зазначеної категорії населення.

Комітет ООН з прав людей з інвалідністю свого часу в Заключних зауваженнях стосовно первинного звіту України за результатами виконання Конвенції про права осіб з інвалідністю (прийняті Комітетом на його чотирнадцятій сесії (з 17 серпня до 4 вересня 2015 року) із занепокоєнням відзначив, що більшість будівель судів у країні залишаються недоступними для осіб з фізичними порушеннями; висловив занепокоєння тим, що особи, які працюють у сфері здійснення правосуддя, не мають підготовки з прав осіб з інвалідністю, у тому числі щодо розумного пристосування та процесуальної доступності; висловив жаль з приводу відсутності інформації про наявність правової допомоги, перекладу на жестову мову та інших заходів забезпечення доступу осіб з розумовими та психосоціальними порушеннями до судових та адміністративних проваджень (Заключні зауваження стосовно першої доповіді України за результатами виконання Конвенції про права осіб з інвалідністю).

Відтак, маємо змогу переконатися в правильності висновку стосовно того, що ефективність та результативність доступу людей з інвалідністю до правосуддя прямо залежить від рівня і якості адміністративно-правового забезпечення відповідних правовідносин.

Усупереч досить великій увазі в наукових джерелах до питання природи адміністративно-правового забезпечення загалом та за певними сферами життєдіяльності зокрема, єдиного підходу до розуміння досліджуваного поняття не сформувався. Зазначене твердження тим більше справедливе стосовно розуміння змісту адміністративно-правового забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя.

Враховуючи зазначене, у цій статті зроблено спробу аналізу відповідних наукових напрацювань та формулювання на цій основі висновків із метою визначення поняття адміністративно-правового забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя.

Основна частина. Право кожного, зокрема й людей з інвалідністю, на захист у судовому порядку прав і свобод на засадах рівності є конституційною гарантією.

Стаття 13 Конвенції про права осіб з інвалідністю зобов'язує нашу державу забезпечити таким людям ефективний доступ до правосуддя, зокрема передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях юридичного процесу, зокрема на стадії розслідування та інших стадіях попереднього провадження, а також сприяти належному навчанню осіб, які працюють у сфері здійснення правосуддя, у поліції та пенітенціарній системі (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю).

Відтак очевидно, що держава має обов'язок із забезпечення реалізації гарантованих нею прав відповідними правовими засобами та механізмами.

Таке забезпечення здійснюється, зокрема, засобом адміністративно-правового забезпечення. Не є винятком і сфера правосуддя, у тому числі в контексті доступу до неї людей з інвалідністю, які мають особливі потреби, зумовлені тими чи іншими порушеннями здоров'я.

Принагідно зауважимо, що за визначенням Конвенції про права осіб з інвалідністю, до зазначеної категорії людей належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю).

Порушення, що зумовлюють інвалідність, у цьому міжнародному документі класифіковано на 4 види:

- фізичні (пов'язані з пересуванням (користування кріслом колісним; відсутність ноги чи руки тощо);
- психічні (наприклад, посттравматичний синдром);
- сенсорні (порушення зору, слуху, мовлення тощо);
- інтелектуальні (для прикладу, розумова відсталість).

Так, фізичні порушення зумовлюють потребу в забезпеченні архітектурної доступності зовнішнього середовища, у правильності підтримки людей, які мають відповідні порушення здоров'я, тощо; психічні та інтелектуальні порушення потребують використання у спілкуванні з такими людьми простої мови і вибору комфортного місця спілкування з ними; сенсорні порушення спричиняють необхідність коментування дій і ситуації довкола під час спілкування з тими, хто має порушення зору, забезпечення можливості використання кількох способів спілкування з тими, у кого є порушення слуху.

Повертаючись до теми адміністративно-правового забезпечення, зауважимо на нашій підтримці позиції доктора юридичних наук І.М. Шопіної стосовно того, що збільшення впливу людиноцентристських тенденцій у розвитку адміністративного права зумовлює поступову втрату провідної ролі адміністративно-правового регулювання як більш жорсткої правової конструкції, якій не притаманна полісуб'єктність та врахування індивідуальних відмінностей. Натомість, протягом останніх років спостерігається підвищення ролі категорії «адміністративно-правове забезпечення», особливістю якої

є зміщення акценту в системі прийняття рішень з волі держави на інтенції людини та громадянського суспільства (Шопіна, 2018: 143).

Що стосується природи поняття «адміністративно-правове забезпечення» та суміжних категорій, від яких воно походить, варто зазначити таке.

Із наукової точки зору:

– «забезпечення» є передбаченою законом чи виробленою практикою сукупністю заходів, спрямованих на вдосконалення або покращення функціонування будь-чого за певних умов (Артем'єва, 2010: 94).

Звідси – правовий характер забезпечення, його базування на практичному досвіді та втілення в конкретних заходах, а також спрямованість на вдосконалення або покращення функціонування якогось інституту чи галузі, чи правовідносин тощо;

– «забезпечення прав і свобод людини» – це створення умов для здійснення її прав і свобод, яке містить такі три елементи (напрями) державної діяльності, як сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорону прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для попередження, профілактики правопорушень); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірною стану, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності) (Рабінович, 2004: 250).

Отже, таке забезпечення має на меті створення умов для здійснення, охорони і захисту гарантованих законодавством прав і свобод людини, зокрема і з інвалідністю;

– «правове забезпечення» – сукупність заходів, що застосовуються органами публічної влади з метою створення сприятливих умов для реалізації громадянами своїх прав, свобод і законних інтересів, їх охорони та захисту, а також надання гарантій забезпечення їх здійснення заради належного упорядкування суспільних відносин (Стасюк, 2017: 173).

Крім зазначеного вище, таке забезпечення є похідним від діяльності органів публічної влади. Також вкрай важливе відзначення спрямованості правового забезпечення, окрім іншого, на надання гарантій здійснення прав, свобод і законних інтересів;

– «адміністративно-правове забезпечення» – безперервна діяльність суб'єктів права у сфері державного управління зі створення правових умов закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їх груп (Над'бон, 2016: 17-21); передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та під час реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів (Іерусалімова, 2006: 83). Резюмуючи, у дефініціях робиться акцент на управлінському характері забезпечення.

Узагальнюючи, до характерних ознак адміністративно-правового забезпечення можна віднести: його правовий та публічно-владний характер; втілення в конкретних заходах; спрямованість на вдосконалення або покращення функціонування об'єкта впливу, а також на надання гарантій здійснення прав, свобод і законних інтересів людини.

Загалом тлумачення адміністративно-правового забезпечення здійснюється з трьох аспектів:

1) організаційно-формуючого (здійснюється державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, охорони, реалізації і розвитку (Фролков, 2013: 550));

2) інституційно-конкретизуючого (Іванишук, 2015: 112) (є цілеспрямованим, нормативно-організаційним впливом норм адміністративного права, які розвивають, уточнюють норми інших галузей права, з метою створення умов належного функціонування правових інститутів, розвитку тих чи інших правовідносин або галузей тощо);

3) інструментального (інструмент забезпечення прав, свобод та інтересів Дручек, 2013: 123-128)).

Враховуючи наведене вище, вважаємо таким, що досить повно розкриває досліджуване поняття, таке його визначення: адміністративно-правове забезпечення – це система адміністративно-правових засобів та способів і процедур їх легалізації, що здійснюється з метою створення умов для всебічної реалізації прав, свобод та інтересів людини, громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, а також інших суб'єктів адміністративно-правових відносин (Шопіна, 2018: 143–144).

Як стверджують деякі науковці, адміністративно-правове забезпечення складається з п'яти елементів, до числа яких належать об'єкт, суб'єкт, норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини та їхній зміст, а також гарантії, заходи, засоби, форми і методи (Гумін, Пряхін, 2014: 48).

Знову говорячи про конкретне питання стосовно змісту адміністративно-правового забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя, зазначимо, що доступ людей зазначеної категорії до вказаної сфери включає, окрім іншого, наявність умов доступу до судового процесу (участь у розгляді судових справ, ознайомлення з документами тощо) та до процедур, які йому передують чи відбуваються за фактом завершення судового процесу (наприклад, подання заяв до суду, отримання копії судового рішення у справі).

Сьогодні в Україні такий доступ забезпечується наданням людям з інвалідністю безоплатних правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення. Держава також гарантує здійснення представництва інтересів цих людей. Передбачено й звільнення від судового збору та державного мита певних категорій осіб з інвалідністю.

З огляду на викладене та враховуючи чинні гарантії, передбачені для людей з інвалідністю в контексті їхнього доступу до правосуддя, вважаємо, що *адміністративно-правове забезпечення доступу осіб*

з інвалідністю до правосуддя – це система адміністративно-правових засобів та способів, сформованих з урахуванням практичного досвіду та спрямованих на упорядкування суспільних правовідносин у сфері правосуддя шляхом створення умов для закріплення, забезпечення реалізації, гарантування, охорони, захисту та поновлення відповідних прав людей з інвалідністю з метою забезпечення їх доступу до правосуддя на рівні з іншими.

Адміністративно-правове забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя реалізується засобами діяльності владних органів, законодавчого забезпечення відповідної галузі з урахуванням вимоги про інклюзивність, а також методів такого забезпечення.

Висновки. Сьогодні в Україні майже 3 млн людей з інвалідністю: як цивільних, так і військових. Беззаперечно, що через багато факторів (суб'єктивних та об'єктивних) значна їх чисельність зазнає посягань чи порушення прав (хоча б якщо говорити про злочинні дії російської федерації проти українців загалом та осіб з інвалідністю зокрема через посягання на життя, руйнування об'єктів, у тому числі інституційних закладів, тощо). Хоч насправді рівень порушуваності прав і законних інтересів людей з інвалідністю невідомий через відсутність відповідної статистики й аналітики.

Унеможливлення відповідних негативних чинників та подолання їх наслідків у випадку, якщо вони трапляються, у контексті прав людей з інвалідністю можливе, окрім іншого, засобом ефективного і результативного адміністративно-правового забезпечення доступу осіб цієї категорії до правосуддя. І тут важливі два ключові аспекти: так звана «політична воля» щодо повноцінного залучення людей з інвалідністю у сферу правосуддя і безпосередньо адміністрування за відповідним напрямом.

У будь-якому разі всі здійснювані заходи в рамках адміністративно-правового забезпечення доступу осіб з інвалідністю до правосуддя повинні відповідати інтересам таких людей та спрямовуватися на належне адміністрування відповідної сфери.

Список використаних джерел:

1. Артем'єва Д.В. Поняття та основні напрямки інформаційного забезпечення діяльності міліції громадської безпеки. *Право і Безпека*. № 4. 2010. С. 93–96.
2. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення : поняття та структура. *Наше право*. № 4. 2014. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_4_9.
3. Дручек О.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення захисту прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_2_22.pdf.
4. Заключні зауваження стосовно першої доповіді України за результатами виконання Конвенції про права осіб з інвалідністю (прийняті Комітетом на його чотирнадцятій сесії (з 17 серпня до 4 вересня 2015 року)). URL: <https://www.msp.gov.ua/files/inv/CRPD-Concluding-Observations-UA-Ukrainian.doc>.
5. Іванишук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади. Монографія. Херсон: Гринь Д.С., 2015. 443 с.
6. Іерусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Іерусалімова Ірина Олександрівна ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2006. 205 с.
7. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
8. Надьон О.В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків: поняття та необхідні ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. Вип. 39 (2). 2016. С. 17–21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39(2)_5).
9. Рабінович П.М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. К. : Атіка, 2004. 250 с.
10. Стасюк О.Л. Сутність адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції української держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 5 (20). 2017. С. 172–175.
11. Фролков М.В. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Актуальні проблеми права : теорія і практика*. 2013. № 26. С. 547–555.
12. Шопіна І.М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4 (42). С. 141–145.

References:

1. Artemieva, D.V. (2010). Poniattia ta osnovni napriamky informatsiinoho zabezpechennia diialnosti militsii hromadskoi bezpeky [The concept and main directions of information support for the activities of the public security militia]. *Pravo i Bezpeka*. № 4. S. 93–96.
2. Humin, O.M.; Priakhin, Y.V. (2014). Administratyvno-pravove zabezpechennia : poniattia ta struktura [Administrative and legal support: concept and structure]. *Nashe pravo*. № 4. S. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_4_9.
3. Druchek, O.M. (2013). Poniattia administratyvno-pravovoho zabezpechennia zakhystu prav, svobod ta interesiv dytyny orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrainy [The concept of administrative and legal protection of the rights, freedoms and interests of the child by the internal affairs bodies of Ukraine]. *Forum prava*. № 2. S. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_2_22.pdf
4. Zakliuchni zauvazhennia stosovno pershoi dopovidi Ukrainy za rezultatamy vykonannia Konventsii pro prava osib z invalidnistiu (pryiniati Komitetom na yoho chotyryndtsiatii sesii (z 17 serpnia do 4 veresnia 2015 roku)) [Final remarks regarding the first report of Ukraine on the results of the implementation of the Convention on the Rights of Persons

- with Disabilities (adopted by the Committee at its fourteenth session (from August 17 to September 4, 2015)). URL: <https://www.msp.gov.ua/files/inv/CRPD-Concluding-Observations-UA-Ukrainian.doc>.
5. Ivanyshchuk, A.A. (2015). Administratyvno-pravove zabezpechennia sudovoï vlady [Administrative and legal support of the judiciary]. Monohrafiia. Kherson : Hrin D.S. 443 s.
 6. Iierusalimova, I.O. (2006). Mekhanizm administratyvno-pravovoho zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna [Mechanism of administrative and legal provision of human and citizen rights and freedoms] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Iierusalimova Iryna Oleksandrivna ; In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. K. 205 s.
 7. Konventsiia OON pro prava osib z invalidnistiu [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
 8. Nadon, O.V. (2016). Administratyvno-pravove zabezpechennia finansovoi bezpeky bankiv: poniattia ta neobkhidni oznaky [Administrative and legal provision of financial security of banks: concepts and necessary features]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo. Vyp. 39(2). S. 17–21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39(2)_5)
 9. Rabinovych, P.M. (2004). Prava liudyny i hromadianyna [Human and Citizen's rights] : navch. posib. / P.M. Rabinovych, M.I. Khavroniuk. K. : Atika. 250 s.
 10. Stasiuk, O.L. (2017). Sutnist administratyvno-pravovoho zabezpechennia realizatsii pravozakhysnoi funktsii ukrainskoi derzhavy [The essence of administrative and legal support for the implementation of the human rights function of the Ukrainian state]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. Vyp. 5(20). S. 172–175.
 11. Frolkov, M.V. (2013). Poniattia ta osoblyvosti administratyvno-pravovoho zabezpechennia zakhystu prav spozhyvachiv [Concepts and features of administrative and legal protection of consumer rights]. Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka. № 26. S. 547–555.
 12. Shopina, I.M. (2018). Fenomen administratyvno-pravovoho zabezpechennia v administratyvnomu pravi Ukrainy [The phenomenon of administrative and legal support in the administrative law of Ukraine]. Nauka i pravoohorona. № 4 (42). S. 141–145.